

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

PO STOPÁCH LÉČITELSTVÍ ČESKÝCH KRAJANŮ V SRBSKU
IN THE FOOTSTEPS OF HEALING CZECH PEOPLE IN SERBIA

Bakalářská diplomová práce

Ivo Špisar

Vedoucí práce: doc. Mgr. Martina Cichá, Ph.D.

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a veškeré použité prameny řádně citoval a následně uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci dne 27. 3. 2014

Ivo Spisar

Anotace (Abstract).....	4
1. Úvod.....	6
2. Historie léčitelství a medicíny.....	7
3. Historický kontext českého osídlení Srbska.....	9
3.1 Charakteristika oblasti.....	9
3.2 Demografický popis oblasti.....	10
4. Charakteristika Čechy obydlených obcí v Srbsku.....	12
4.1 Bělehrad.....	12
4.2 Novi Sad.....	13
4.3 Bela Crkva.....	14
4.4 Veliko Središće.....	16
4.5 Jasenovo.....	17
4.6 Gáj.....	17
4.7 Kruščica.....	18
4.8 Češko Selo.....	19
5. Výzkum.....	22
5.1 Průběh výzkumných cest.....	22
5.2 Metodologie výzkumu.....	24
5.3 Participanti výzkumu.....	26
6. Výstup z výzkumu.....	27
6.1 Stomatologie.....	27
6.2 Gynekologie.....	29
6.3 Prevence.....	30
6.4 Byliny a plodiny preventivně působící.....	32
6.4.1 Česnek.....	32
6.4.2 Heřmánek pravý.....	33
6.4.3 Hloh.....	34
6.4.4 Kopřiva.....	34
6.4.5 Lípa srdčitá.....	35
6.4.6 Máta peprná.....	35
6.4.7 Mateřídouška.....	36
6.4.8 Řebříček.....	36
6.4.9 Šípková růže.....	37
6.4.10 Třezalka tečkovaná.....	38
7. Závěr.....	39
8. Zdroje.....	40
9. Přílohy.....	43

Anotace

Výzkum léčitelství jsem zvolil zejména proto, že je zřejmé, že nejruznější způsoby léčení jsou kulturně determinovány. Způsoby léčby vycházejí z tradic českých krajanů v srbském Banátu, což je kraj výrazně ovlivněný náboženstvím. Bude tedy zajímavé sledovat rozdíly mezi ryze českou kulturou a kulturou, kterou si troufám pojmenovat jako česko-srbskou. Hlavním výstupem práce bude seznam několika rostlin nebo bylin, které jsou nejpoužívanější při léčení našich krajanů v Srbsku. Tento seznam bude doplněn o rozbor jednotlivých plodin.

Cílem práce bude zjistit, v jakých případech obyvatelé českých vesnic v Srbsku navštěvují lékaře a kdy se naopak obejdou bez odborné pomoci. Výstup z výzkumu budou tvořit tři hlavní oblasti léčby. Budu se věnovat zejména prevenci nemocí, ale zaměřím se také na problematiku gynekologie a na frekvenci návštěv u stomatologů.

Vzhledem k tomu, že můj výzkum bude kvalitativního charakteru, hlavní výzkumnou metodou, kterou budu v práci využívat, budou polostrukturované rozhovory s obyvateli českých vesnic v Srbsku a zúčastněné pozorování. Samozřejmě je využití terénního deníku, do kterého si budu zaznamenávat především interpretační poznámky.

Klíčová slova: Srbsko, česká menšina v Srbsku, Češko Selo, Kruščica, Bela Crkva, srbský Banát, léčitelství, byliny, prevence nemocí

Abstract

I have chosen research in healing mainly because of obvious fact that the various methods of healing are culturally determined. Methods of treatment are based on the traditions of Czech residents in the Serbian Banat, a region heavily influenced by religion. It will be interesting to see the differences between a pure Czech culture and the culture I dare to name a Czech-Serbian. The main outcome of this work will be a list of several plants

or herbs used to treatment of Czech people in Serbia. This list will be supplemented by the analysis of the plants.

The goal of this work is to determine in which cases the inhabitants of the Czech villages in Serbia attend a physician and when they do without professional help. The outcome of my research will consist of three main treatment areas. Mainly I will pay attention to disease prevention, but I will focus also on the problematic of gynecology and on the frequency of visits to the dentists.

Given my research will be qualitative in nature the main research method used in this work will be semi-structured interviews with residents of Czech villages in Serbia. Of course there is a use of a field diary in which I will report mostly interpretative notes.

Key words: Serbia, Czech minority in Serbia, Češko Selo, Kruščica, Bela Crkva, Serbian Banat, treatment, herbs, disease prevention

1. Úvod

Když se mi obyvatelka srbského Banátu během náhodného rozhovoru svěřila, že by k lékaři se svým dítětem, jehož tělesná teplota přesahuje čtyřicet dva stupňů celsia, určitě nešla, zjistil jsem, že právě zde je místo pro můj výzkum. Když jsem se od jednoho z informátorů později dověděl, že nejbližší lékař se nachází čtyřicet kilometrů od vesnice, začala mě ovládat touha zjistit, čím se tedy obyvatelé těchto končin léčí nebo zda-li vůbec bývají nemocní.

Jako na celém světě, tak i v Čechy obydlených obcích srbského Banátu jsou lidé čas od času nemocní. Ve výzkumu se zaměřuji zejména na preventivní opatření, která chrání naše krajany v Srbsku před nemocemi. Rozhodl jsem se, že se v tomto textu budu věnovat také odvětvím stomatologie a gynekologie. V rámci svojí práce jsem tedy zkoumal, jak dalece jsou tyto lékařské obory na území srbského Banátu rozvinuty a jaké nabízejí možnosti nebo výhody určitým skupinám obyvatel.

Zajímavé je však také samotné osídlení srbského území českými obyvateli. Proto se v práci věnuji historii, ale i demografickému a geografickému popisu obcí, kde český živel zanechal (a stále zanechává) nejvýraznější stopu. Bez povšimnutí nenechávám ani kulturní život v této pozoruhodné oblasti. K práci jsem přiložil několik povedených fotografií z produkce Petra Hájka, který se stal při jednom z výzkumných výjezdů členem naší výpravy.

Následující řádky vám tedy nabídnou odpovědi na otázky, proč někteří senioři z obcí srbského Banátu nechtějí nosit umělý chrup, kde se v Srbsku nachází ulice T. G. Masaryka nebo Václava Havla anebo kolik lékařů je v Srbsku potřeba k napravení zlomené kosti v rameni.

2. Historie léčitelství a medicíny

Historie léčitelství sahá hluboko před počátek našeho letopočtu. První písemná zmínka o tom, že bylina byla použita jako léčivý prostředek, pochází z doby kolem roku 2800 před naším letopočtem. V této době byl údajně napsán velmi obsáhlý bylinář, jehož autorem měl být čínský císař Šen-ning.¹ Tomuto muži je mimochodem připisováno i objevení zeleného čaje.

V 10. století př. n. l. se o léčbu pomocí bylin zajímal král Izraelského království Šalomoun. Tento panovník, vyhlášený svojí moudrostí, měl být autorem herbáře, který obsahoval popisy více než tři tisíc bylin. Vzhledem k tomu, že se herbář nedochoval, nemůžeme vědět, zda je tato informace pravdivá.²

Antická společnost položila základy lékařskému myšlení už v 8. století př. n. l. První zmínku o lékařích lze najít v Homérově Odyseji. Antičtí lékaři se zabývali především léčbou různých ran. Zajímavé je, že v tomto období je poprvé zmíněn i preparát, který měl zraněného či nemocného dovést nebo alespoň přiblížit ke stavu bez bolesti, jednalo se pravděpodobně o opium.³

Kolem 7. století př. n. l. vzniká řecká přírodní filozofie, se kterou úzce souvisí také rozvoj lékařství. Zde už se dostáváme k první velké osobnosti lékařství a k „otci medicíny“. V letech 460 – 375 př. n. l. žije Hippokrates z Kósu. Hippokrates se spolu se svými žáky přičinil o vznik první lékařské školy. Ta byla založena na empirii, tedy na zkušenostech a pozorování. Právě Hippokrates je brán také za otce etiky v lékařství. Etika se později vyvíjela díky rozmachu křesťanství, které hlásalo soucit s utrpením a pomoc nemocným. V době rozšiřování křesťanství tedy vznikaly první nemocnice a později kláštery, které pečovaly o nemocné a tišily jejich bolest. Od 13. století se pak začíná vyučovat medicína na vysokých školách v Evropě.⁴

V této době se kromě jiného věnoval léčitelství i Albert Veliký. Ten dokonce napsal dílo s názvem *O účinnosti bylin, nerostů a zvířat*. Do Evropy

¹ HOFFMANNOVÁ, Eva, JEBAVÝ, František. *Rostliny v domácí lékárně*. Božkov: U Podléšky, 2003.

² tamtéž

³ FIALOVÁ, Lydie, KOUBA, Petr, ŠPAČEK, Martin. *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén, 2008.

⁴ tamtéž

se nové druhy bylin dostávají po objevení Ameriky a také díky námořnímu spojení s Indií. V 16. století na svět přichází velká osobnost léčitelství a člověk, který předznamenal vznik novodobého lékařství – Paracelsus.⁵ O jeho zaměření mluví samotné názvy jeho děl: *Velké ranhojičství*, *Herbarius*, *Knihy o dlouhém životě* nebo *Knihy o otravách horníků*.

Zaměříme-li se na díla o rostlinách a bylinách, pak narazíme na *Mattioliho Herbář*. Ten vydal lékař a přírodovědec Petr Ondřej Mattioli v roce 1554. Poměrně rozsáhlý bylinář popisující přes tři tisíce rostlin publikoval roku 1588 basilejský lékař Jakub Theodor Tabernaemontana.⁶

První lékárna na světě byla zřízena v Bagdádu, a to poměrně brzy, stalo se tak už v roce 830, kdy tato lékárna vznikla v iráckém hlavním městě společně s lékařskou fakultou.⁷ V Srbsku se první lékárna objevila samozřejmě později, dokonce o více než tisíc let. Stalo se tak až po osvobození Srbska od tureckých vlivů. Hlavním městem nově vzniklého srbského státu se stalo město Kragujevac ležící ve středním Srbsku. V první polovině 19. století, tedy od doby, kdy bylo město jmenováno hlavním městem, se Kragujevac rozvíjel po všech stránkách. Vznikla zde například první škola v zemi, první tiskárna, ale také první lékárna.⁸

Lékařská fakulta na Bělehradské univerzitě byla vůbec prvním místem v Srbsku, kde se začalo lékařství a medicína vyučovat. Lékařství se na samostatné fakultě Bělehradské univerzity vyučuje od roku 1905.⁹

⁵ HOFFMANNOVÁ, Eva, JEBAVÝ, František. *Rostliny v domácí lékárně*. Božkov: U Podléšky, 2003.

⁶ tamtéž

⁷ tamtéž

⁸ VOICE OF SERBIA. *Kragujevac* [online]. [cit. 1.3.2014]. Dostupný na WWW: voiceofserbia.org/serbia/node/152

⁹ UNIVERSITY OF BELGRADE. *School of Medicine* [online]. [cit. 1.3.2014]. Dostupný na WWW: www.mfub.bg.ac.rs/eng/general_information/about_us/history.dot

3. Historický kontext českého osídlení Srbska

3.1 Charakteristika oblasti

Pro pochopení některých souvislostí si charakterizujme Srbsko. Jedná se o vnitrozemský stát na Balkánském poloostrově. Srbsko je republika s prezidentským systémem. Jedinou autonomní oblastí Srbska je Vojvodina, ještě před rokem 2008 byla situace jiná, mezi autonomní oblasti se řadilo na jihu země situované Kosovo. Kosovo však roku 2008 vyhlásilo nezávislost. Srbsko hraničí s Albánií nebo s mezinárodně plně neuznaným Kosovem, Bosnou a Hercegovinou, Černou Horou, Chorvatskem, Maďarskem, Makedonií, Rumunskem a Bulharskem. Severní část země má díky povodí řeky Dunaj spíše nížinný charakter. Hornaté je Srbsko ve středu a na jihu. Hlavním městem je Bělehrad, který se nachází v severnější části země na soutoku řek Dunaj a Sáva. Úředním jazykem země je srbština. Zajímavostí je, že v Srbsku se v praxi používá při psaní jak cyrilice, tak i latinka. V posledních letech však obyvatelstvo Srbska tíhne spíše k cyrilici (například co se týká tisku). V Srbsku žije přes sedm milionů obyvatel a mezi nejhustěji osídlené oblasti patří jednak hlavní město a jeho okolí, ale také okolí řek Dunaj a Morava.¹⁰

Srbský Banát je území v autonomní oblasti Vojvodina, které se nachází v severovýchodní části Srbska. Ve východní části je srbský Banát ohraničen srbsko-rumunskou hranicí, na jihu se hranice táhne od východní hranice země (kde se nachází většina Čechy obydlených vesnic) až k téměř sto kilometrů vzdálenému hlavnímu městu Bělehrad proti proudu řeky Dunaj. Západní hranici srbského Banátu tvoří koryto řeky Tisy. Samotný srbský Banát na severu končí hranicí Srbska s Maďarskem.

¹⁰ BERÁNEK, Tomáš a kol. *Ottova encyklopedie Zeměpis světa*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010.

3.2 Demografický popis oblasti

Populační situace v Srbsku je relativně složitá. Ve Vojvodině jsou silně zastoupeny menšiny Maďarů, Slováků a Rusínů, ale i Rumunů. Češi jsou zastoupeni v mnohem nižším počtu, než ostatní menšiny. Obecně je trend takový, že počty zástupců menšin se v Srbsku snižují. Například Slováků bylo k roku 2002 v Srbsku napočítáno přes padesát šest tisíc, o devět let později už to bylo o čtyři tisíce méně. Maďarů bylo v Srbsku v roce 2002 téměř tři sta tisíc, v roce 2011 jich bylo něco málo přes čtvrt milionu.¹¹

Zaměříme-li se přímo na Vojvodinu, kde žije většina Čechů, pak můžeme pozorovat, že v roce 2002 se k české národnosti přihlásilo tisíc šest set čtyřicet osm občanů.¹² V celém Srbsku bylo v roce 2002 českých občanů celkem dva tisíce dvě stě jedenáct. O devět let později (v roce 2011) už se česká menšina při sčítání obyvatel dostala pod hranici dvou tisíc členů a tak byla zahrnuta pouze do kolonky „ostatní.“¹³

Oblast jižního Banátu přitahovala pozornost vědců už v minulém století poměrně hojně. Musíme však zdůraznit, že šlo zejména o rumunskou část Banátu, kde je česká menšina znatelně silnější a početnější, než na srbské straně. „Srbským Čechům“ se věnují výzkumné práce v daleko nižší míře.¹⁴

První Češi přicházeli na území Banátu už v 18. století, ale hlavní vlna přistěhovalectví nastala během 20. let 19. století. Právě sem tedy časově spadají kořeny osidlování tohoto území českými občany. Důvody, kvůli kterým se Češi do Banátu stěhovali, byly především ekonomické. Někteří čeští přistěhovanci byli zlákáni výhodami hraničářské služby. Výměnou za „vojenskou pohotovost“ totiž imigranti nemuseli robotovat, takovou nabídku předložilo vedení Rakouského císařství. Je logické, že tento návrh se setkal

¹¹ REPUBLIČKI ZA VOD ZA STATISTIKU. *Stanovništvo 2002* [online]. [cit. 6.3.2014]. Dostupný na WWW: pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2002/pdf/G20024001.pdf

¹² tamtéž

¹³ REPUBLIČKI ZA VOD ZA STATISTIKU. *Nacionalna pripadnost, Popis 2011* [online]. [cit. 6.3.2014]. Dostupný na WWW:

webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=1454

¹⁴ UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011.

s obrovským ohlasem a velké množství Čechů se tímto způsobem chtělo zbavit povinnosti roboty.¹⁵

Z antropologického hlediska může být zajímavý fakt, že kvůli vysokému počtu zájemců o vykonávání hraničářské služby na banátském území často nebyly dodrženy sliby kvalitního bydlení, a tak se mnoho adeptů na strážení hranic právě z tohoto důvodu vrátilo zpět do vlasti. Je také důležité zmínit, že čeští přistěhovalci se usidlovali spíše v hornaté části Banátu, tedy na území, které dnes náleží Rumunsku, najmě pak v obcích jako Svatá Helena, Gerník nebo Rovensko. Tato oblast však rozhodně neskýtá hostinné ani pohodlné podmínky pro život, natož pak pro zemědělství. A právě to byl hlavní důvod, proč se čeští imigranti začali stěhovat z lokality, která dnes patří Rumunsku, do oblasti rovinatější, níže položené a pro živobytí o něco komfortnější, na západ do srbského Banátu.¹⁶

Češi se z rumunské části Banátu stěhovali především do obcí v okolí městečka Bela Crkva. Můžeme zde hledat například vsi Veliko Središće, Gáj, Jasenovo, ale hlavně Kruščica či samotné město Bela Crkva. Zcela jedinečný příběh má potom vesnice Češko Selo.¹⁷ Tyto obce si charakterizujeme v následující kapitole.

Kromě výše jmenovaných obcí ležících u hranic s Rumunskem česká menšina dnes obývá také střední část Srbska, zejména pak hlavní město Bělehrad. Češi žijí i na severu země, tam je jejich počet nejvyšší v největším městě Vojvodiny, v Novém Sadu. Ten leží nedaleko hranic s Maďarskem.

Prvními českými usedlíky v oblasti srbského Banátu se tedy stali čeští obyvatelé Rakouského císařství, především pak Království českého. Ti na území Banátu přišli, protože jim bylo nabídnuto, že pokud budou hlídat hranice císařství, nebudou muset robotovat. Tato nabídka se stala velkým lákadlem a dané území obsadilo velké množství Čechů. Kvůli nehostinným podmínkám v rumunském Banátu se imigranti přestěhovali do nížiny v srbské části, kde žijí dodnes a obývají především obce v okolí města Bela Crkva.

¹⁵ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

¹⁶ tamtéž

¹⁷ tamtéž

4. Charakteristika Čechy obydlených obcí v Srbsku

V následující kapitole se budu zabývat charakteristikou obcí, které náleží Srbsku a ve kterých žijí Češi. Z obcí si představíme následující: Bělehrad, Novi Sad, Bela Crkva, Veliko Središće, Gáj, Jasenovo, Kruščica a Češko Selo.

4.1 Bělehrad

Bělehrad je hlavním městem Srbska nacházejícím se v centrální části země. Leží na soutoku řek Dunaj a Sáva a žije zde půl druhého milionu obyvatel. Vzhledem k tomu, že Bělehrad jako jediné město v Srbsku obývá přes milion občanů, má exkluzivní postavení co se týče ekonomiky, politiky, ale i kultury. Je zajímavostí, že se zde soustřeďuje hned třicet procent pracovní síly státu, což je ovšem dáno také tím, že Srbsko přes svoji relativně velkou rozlohu není tak hustě zalidněno jako například Česká republika.

První čeští obyvatelé se do Bělehradu začínají stěhovat už po roce 1848, to je první větší vlna imigrantů, kteří do Srbska zamířili především proto, že bylo tehdy jediným samostatným slovanským státem (kromě Ruska). Češi sem tedy mířili zřejmě s vidinou svobodnějšího životního a snazších životních podmínek. Vzhledem k tomu, že Srbsko získalo roku 1879 plnou samostatnost, muselo vzniknout velké množství úřadů a škol. A právě na tato místa byli Češi často dosazováni. V tomto je velký rozdíl oproti Čechům, kteří se stěhovali do oblasti Banátu, tam se totiž usazovali především zemědělci. V Bělehradu nacházeli uplatnění odborníci v nejrůznějších oborech. Místo se ovšem našlo i pro podnikatele, Češi našli uplatnění například v mlynářském, ale i v lihovarnickém průmyslu, především pak v pivovarnictví. Přicházeli však i krejčí, obuvníci, zámečníci nebo truhláři. Během druhé světové války pak našli v hlavním městě Srbska útočiště především židovští uprchlíci.¹⁸

¹⁸ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

Přesto však česká menšina v Srbsku netvoří nikterak zásadní číslo mezi ostatními minoritami. Koncem 70. let minulého století žilo v Bělehradě téměř tisíc Čechů, počátkem nového tisíciletí už to bylo pouze něco přes čtyři sta jedinců. Úbytek může být způsoben především faktem, že občané s českým původem se již dnes prohlašují za Srby, protože Srbsko je místo, kde se narodili.¹⁹

4.2 Novi Sad

Dalším sídlem Čechů v Srbsku je město Novi Sad. Zde se ovšem naši krajané nekumulovali a nekumulují zdaleka v tak vysoké míře jako například v Bělehradu nebo v Banátu.

Novi Sad je město na severu Srbska. Je to druhé největší město země a největší město autonomní oblasti Vojvodina, působí tedy zároveň jako hlavní město této oblasti. Žije zde téměř čtyři sta tisíc obyvatel a mezi nejrozšířenější menšiny patří Maďaři a Slováci. Pro moji práci je zajímavý fakt, že jeden z Čechů, kteří do Nového Sadu přišli, ve městě založil vůbec první veřejnou lékárnu. Jeho jméno je Tomáš Anderle a stalo se tak v 18. století. V minulosti se v Novém Sadu nacházeli v hojném počtu také čeští hudebníci, sportovci a ve 20. století se ve městě zformoval dokonce „ženský spolek Slovenek a Češek“. Cílem tohoto spolku bylo organizovat kulturní, dobročinnou, ale i vzdělávací činnost Češek a Slovenek v Novém Sadu.²⁰

Město však obývalo, stejně jako Bělehrad, poměrně dost českých odborníků v určitých oborech. V medicínské oblasti to byli například Tomáš Anderle, kterého jsem zmínil výše. Žil zde také chirurg Peter Gellinek nebo Franz Schams, který se údajně zabýval léčitelstvím a v bylinách spatřoval léčivou sílu.²¹

V současné době se ve městě nachází asi sto českých obyvatel. Za snížení počtu Čechů může i v tomto případě zřejmě fakt, že se potomci

¹⁹ REPUBLIČKI ZA VOD ZA STATISTIKU. *Stanovništvo 2002* [online]. [cit. 6.3.2014]. Dostupný na WWW: pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2002/pdf/G20024001.pdf

²⁰ GLÉSINGER, Lavoslav. *Češkoslovačko-južnoslavenske medicínske veze u prošlosti*. Bělehrad: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, 1965.

²¹ JERICIĆ, Risto. *Prilog istoriji zdravstvene kulture Sremskih Karlovaca od 1774 do 1872 god.* Bělehrad, 1940.

původních českých přistěhovalců asimilovali se srbskou kulturou, a tak český živel postupně zaniká v srbské majoritní společnosti.

4.3 Bela Crkva

Dostáváme se do oblasti, která byla pro můj výzkum stěžejní a nejvíce zajímavá, do Banátu. Češi v srbském Banátu byli v historii úzce spjati s rumunským Banátem, dnes zde nejsou pouta téměř žádná. Zajímavé je, že kromě srbského a rumunského existuje ještě maďarský Banát. Přestože je maďarský Banát ze tří Banátů územně suverénně nejmenší, dal této oblasti název. Banát je území, které spravoval Bán – vládce, panovník.²²

V srbském Banátu je výrazným centrem české minority městečko Bela Crkva. Toto město má přes deset tisíc obyvatel a nachází se deset kilometrů od hranic Srbska s Rumunskem. Bela Crkva znamená v srbštině Bílý kostel, o tom bude řeč v následujících částech práce.

Narozdíl od jiných srbských obcí, v Bele Crkvi jsou Češi hned třetí nejpočetnější etnickou skupinou. Tři čtvrtiny obyvatel města jsou Srbové, kolem pěti procent tvoří Rumuni a třetí v žebříčku menšin jsou Češi, kterých je zde asi pět set.²³

V 18. století začali na území, kde se dnes rozkládá Bela Crkva, přicházet němečtí kolonisté. Právě ti se zasloužili o původní pojmenování obce jako Weiskirchen. Vesnici pojmenovali podle katolického kostela, protože si s sebou ze západní Evropy přinesli katolické náboženství. Není však překvapením, že název Weiskirchen používají někteří – hlavně starší – obyvatelé srbského Banátu dodnes. Čeští kolonisté zamířili do okolí Bele Crkvy zejména z oblasti rumunského Banátu, kde jim v kvalitním živobytí bránila zejména neúrodná půda a hornatý terén. Do samotného města pak migrovali spíše movitější čeští občané a velká vlna českého přistěhovalectví přišla po zrušení vojenské hranice. Do města se stahovali i občané z okolních vesnic nebo dokonce z rumunských vsí jako jsou například Gerník nebo Svatá

²² KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

²³ tamtéž

Helena. Ti přicházeli samozřejmě s vidinou snazšího živobytí bez nutnosti pracovat celý den na poli.²⁴

Co se týká aktuální ekonomiky města, největší význam v Bele Crkvi má chov dobytka, vinařství a jelikož se kolem města nacházejí četné sady, tak i pěstování ovoce. Značný přínos má pro město také cestovní ruch, protože v bezprostředním okolí města se nachází několik jezer, u kterých jsou pláže, a tak se k nim v sezóně sjíždějí turisté mnohdy až z Bělehradu.²⁵ Právě pláže u jezer hostí během roku různé zajímavé události. Nám se podařilo během jednoho z výzkumných výjezdů zúčastnit se tradičního vaření rybí polévky. To probíhá tak, že se na pláži sejde kolem dvaceti týmů, které mají za úkol uvařit co nejlepší rybí polévku. Odborná porota posléze pokrmy ochutnává a vyhodnotí vítěze. Jde samozřejmě především o to, aby si účastníci příjemně užili den v dobré společnosti.

Tímto se dostáváme ke kulturnímu životu v obci, ten je skutečně bohatý. Městské tržiště ožívá dvakrát do týdne, je zde možnost nakoupit od pěstitelů a chovatelů z okolí města zeleninu, ovoce, ale také mléko, sýr, pálenku, pečivo nebo maso. Tržní dopoledne lze jistě označit za velkou kulturní událost, protože prodejci se mezi sebou většinou dobře znají, a tak se kromě prodeje věnují také zjišťování aktuálních informací o svých známých. O něco komerčně výhodnější a pro účastníka o mnoho zajímavější je však akce, která se koná pouze jednou za rok, a sice městský karneval. Tato veselice se koná pravidelně od poloviny 19. století a do ulic obce v den konání karnevalu vycházejí snad opravdu všichni obyvatelé města Bela Crkva. Na každém kousku chodníku jsou lidé, kteří sledují, kterak alegorické vozy, zdobené nejen květinami, projíždějí hlavními ulicemi města. Silnice jsou lemovány stánky s nejrůznějším sortimentem a večer se pak tradičně koná taneční zábava.

Nesmíme opomenout ani činnost spolků podporujících český živel. O to se stará především Česká Beseda, což je vůbec nejstarší český spolek v Bele Crkvi. Byl založen už v roce 1922. Česká Beseda se schází v Českém domě. Ten disponuje knihovnou, ale také pódium a velkým sálem, který hostí

²⁴ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

²⁵ tamtéž

nejrůznější kulturní události. O tom, že Češi mají s většinouovou společností dobré vztahy svědčí i to, že místní Radio Bela Crkva vyhradilo Čechům každý pondělní večer, kdy jsou v rozhlasovém vysílání ke slyšení české písně, novinky z české republiky a také zajímavé informace například o aktuálních výročích.²⁶

Rozdíl v Češích žijících v Srbsku ve městě (jako je třeba Bela Crkva) nebo na vsi (Češko Selo, Kruščica) je takový, že obyvatelé vesnic vnímají daleko intenzivněji svoji českou identitu. Ve městě jsou nejen Češi, ale i ostatní menšiny vystaveny většímu asimilačnímu tlaku, a tak jejich identita češství upadá a mizí o něco rychleji než na vesnicích. Lze tedy říct, že Češi v Bele Crkvi jsou vystavováni fenoménu, který je známý jako melting pot (česky tavící kotlík), protože se jejich kultura postupně taví a rozměňuje v kultuře srbské.²⁷

4.4 Veliko Središće

Na pomyslné mapě se posunujeme od města Bela Crkva třicet kilometrů směrem na sever. Zde se nachází vesnice Veliko Središće. Vesnici obývá asi tisícovka obyvatel a z toho kolem padesáti obyvatel přiznává český původ.²⁸

I tato obec byla zalidněna Čechy, kteří přišli z Rumunska do oblasti nabízející pohodlnější pracovní podmínky pro zemědělství. Rumunskou vesnici Elisabethfeld sužoval nedostatek vody kvůli vysychání přilehlých toků, právě proto se mohlo třicet českých zemědělců z Rumunska přestěhovat na úrodnější srbskou půdu. Dalšími třicet rodin dorazilo do Velkého Središće později z dalších rumunských vesnic, z Bígru a Gerníku. Je zajímavé, že právě tato obec byla kolem roku 1880 vesnicí s vůbec největším počtem Čechů v Banátu, našich krajanů tu žilo celkem čtyři sta čtyřicet sedm. Dnes zde žije

²⁶ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

²⁷ tamtéž

²⁸ REPUBLIČKI ZA VOD ZA STATISTIKU. *Stanovništvo 2002* [online]. [cit. 6.3.2014]. Dostupný na WWW: pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2002/pdf/G20024001.pdf

Čechů kolem padesáti a česká rodina už ve Središti samozřejmě není, i zde se Češi asimilují s majoritou.²⁹

4.5 Jasenovo

Jasenovo je vesnice nacházející se deset kilometrů západně od Bele Crkve. Žije zde necelých čtrnáct set obyvatel, z toho pouze několik Čechů. Jejich počet však aktuálně rozhodně nepřesahuje deset osob, v roce 2002 jich bylo v Jasenovu jedenáct.³⁰ Když jsem se v rámci výzkumu pokoušel v obci nalézt české obyvatele, narazil jsem pouze na rodinu Milerových. Jaké však bylo mé zklamání, když jsme se mezi sebou nedokázali domluvit ani lánou češtinou. Asi padesátiletý pan Miller uměl německy, ale tímto jazykem naopak příliš dobře nevládnou já. Jediná komunikace tak probíhala díky jeho asi dvacetileté dceři Katarině, která umí anglicky, a tak mě po vsi provedla a ukázala místní zajímavosti.

Milerovi vlastní velké pozemky, na kterých pěstují rajčata, papriky a další zeleninu, tu pak prodávají obchodníkům z okolí nebo přímo spotřebitelům. Samotná vesnice mohla být za sídlo Čechů označována spíše v minulosti. Dnes už by toto označení zřejmě nebylo na místě, jelikož češtinu v obci už neuslyšíme ani v srbštinou upravené podobě.

4.6 Gáj

Gáj s populací přes tři tisíce obyvatel spadá do opčiny Kovin, od Bele Crkve je vzdálený asi třicet kilometrů, ale i přesto se zde najde relativně dost Čechů. Jde asi o stovku obyvatel, která se hlásí k českému původu.³¹

Stejně jako do ostatních srbských vesnic, i do Gáje přišla většina obyvatel s českým původem z rumunských vsí a čeština se zde udržuje už

²⁹ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

³⁰ REPUBLIČKI ZA VOD ZA STATISTIKU. *Stanovništvo 2002* [online]. [cit. 6.3.2014]. Dostupný na WWW: pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2002/pdf/G20024001.pdf

³¹ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

spíše v rámci starší generace. Český učitel do Gáje jezdil v době mého výzkumu vyučovat jednu hodinu v týdnu. O jeho služby mladší Češi nejevili přílišný zájem, a tak se na hodinách češtiny scházely spíše starší dámy, které si rády s učitelem zazpívaly české písně doprovázené hrou na kytaru. Čeština tedy v Gáji, stejně jako například v Jasenovu, mizí rychleji než jinde.

4.7 Kruščica

Kruščica je jednou z obcí, kde je zastoupení Čechů velice silné. Obec se nachází pouze čtyři kilometry od Bele Crkve, obývá ji přes devět set obyvatel, přičemž Čechů je zde kolem dvou set padesáti.³²

Historie osídlení Kruščice Čechy sahá do roku 1834, kdy sem začali přicházet první čeští osadníci z Gerníku, Bígru a dalších obcí rumunského Banátu. Češi byli velmi vzdělaní například v oblasti zemědělství a tak zde bez problémů našli uplatnění.

Kruščica je významným zemědělským centrem i dnes, v jejím okolí se nacházejí vinice, ale také sady nebo četná a rozsáhlá pole. Jinak obec žije na místní poměry relativně bohatým kulturním životem. Nejen v prázdninových měsících se v místních kulturních prostorách pořádají akce posilující české cítění. O divadelní představení v českém jazyce se například starají žáci českých učitelů.

Několikrát do roka se ve vesnici objeví větší či menší výprava obyvatel z České republiky, která přijede objevovat do jisté míry stále tajemnou českou menšinu na území Srbska. Zřejmě každá expedice z České republiky do Kruščice zavítá nejdříve k římskokatolickému kostelu, o který se stará kostelnice paní Barbora. I nás sem při první návštěvě Kruščice kroky zavedly a mohli jsme si tak vyslechnout první povídání o české menšině v Srbsku. Posléze nám bylo také umožněno porozhlédnout se uvnitř samotného kostela, který se vzhledově nikterak zásadně neliší od kostelů v České republice.

V Kruščici je otázka jinakosti náboženství vůbec poměrně zajímavá. Češi v Kruščici jsou totiž vyznání římskokatolického, zatímco Srbové se hlásí

³² REPUBLIČKI ZA VOD ZA STATISTIKU. *Stanovništvo 2002* [online]. [cit. 6.3.2014]. Dostupný na WWW: pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2002/pdf/G20024001.pdf

k pravoslaví. K žádným sporům zde ovšem ani zdaleka nedochází. Obě skupiny jsou k sobě naopak vysoce tolerantní a dokonce vzájemně navštěvují své kostely při významných svátcích.³³ Mše v kruščickém pravoslavném kostele probíhá každou neděli ráno stejně jako v Česku Selu a Bele Crkvi.

4.8 Česko Selo

Zdaleka nejzajímavější je pro můj výzkum obec Česko Selo. Právě tady také probíhala drtivá část zkoumání. Jedním z důvodů, proč je Česko Selo tak důležité je fakt, že je jediným čistě českým sídlem v celém Srbsku.

Věnovat bych se chtěl už samotnému názvu vesnice. Nabízí se totiž hned několik variant. Obec byla založena pod názvem Ablian podle kopce, na kterém se nachází – roku 1837 sem byli přestěhováni obyvatelé vesnice Schoenthal, protože na jejich dosavadním území byla velmi neúrodná půda a okolní terén byl hornatý a zarostlý lesem. Vesnice v následujících desetiletích prosperovala, založila se zde dokonce škola a hospoda. Zajímavý přelom přichází s maďarizací, se kterou se Ablian potýkal na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Na veřejnosti bylo zakázáno mluvit jinak než maďarsky a Ablian tak byl přejmenován na Csehfalva (maďarsky „Česká vesnice“). Tento název se však dlouho neudržel a po dalších trápeních, které tentokrát způsobovala první světová válka, byla obec přejmenována na Fabiján. Po roce 1946 se však Fabiján vrací k názvu „Česká vesnice“, tentokrát ovšem v srbstině – obec se tedy jmenuje od zmíněného roku Česko Selo.³⁴ Mezi obyvateli vsi však dodnes můžeme slyšet zejména vůbec nejstarší variantu označení, a sice Ablian. Z vlastní zkušenosti vím, že někteří Srbové z okolních vesnic říkají Česku Selu stále například Fabiján. Někteří obyvatelé jen několik kilometrů vzdálených obcí o Česku Selu nebo Ablianu vůbec nikdy neslyšeli.

Vesnice je geograficky tvořena třemi štěrkovými ulicemi poskládanými do tvaru písmene „H“. Jedinou příjezdovou cestu ve směru od

³³ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

³⁴ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Česku Selu.

obce Crvena Crkva tvoří ulice Václava Havla, před kostelem je ulice Jana Husa a na druhé straně vsi je ulice pojmenovaná po T. G. Masarykovi. Na severovýchodní straně je obec ještě lemována nepojmenovanou polní cestou, která se line směrem na sever až do obce Banátská Subotica. Na jih by nás stezka po pěti stech metrech dovedla k malému obecnímu hřbitovu a pokud bychom pokračovali po polní cestě dál, dorazili bychom po šesti kilometrech do Bele Crkve.

Zaměříme-li se na ekonomiku obce, zcela logicky i zde vládne zemědělství. Především pak pěstování jablek a meruněk. Pro jablka si přímo do vesnice jezdí kamiony, které úrodu vozí do Ruska. Ve velkém se pěstuje samozřejmě i pšenice, kukuřice nebo slunečnice. Co se týče chovu, jsou ve vesnici majitelé krav, ale i prasat, koz nebo včel. Chov včel je v Banátu údajně doménou Čechů.³⁵

Ani kulturní život v obci dnes rozhodně není nezajímavý. Akcí je sice během roku poskrovnu, ale jen během výzkumného pobytu jsme měli možnost vychutnat si atmosféru táboráku u příležitosti pálení čarodějnic a také mohutné oslavy spojené s příchodem prvního máje. Bezesporu největší kulturní akcí, kterou během roku hostí Ablian, je takzvaná Paprikašijada. Během těchto oslav se do vsi sjíždějí nejen obyvatelé okolních obcí, ale mnohdy také návštěvy z České republiky a soutěžící mezi sebou zápolí o to, kdo uvaří nejlepší paprikáš (guláš z kuřecího masa).

V těchto dnech ve vesnici nefunguje žádný obchod, hospoda ani škola. V minulosti tomu však bylo jinak. Jeden z informátorů, starosta obce Ladislav Tesar, mi prozradil, že v minulosti v obci dokonce jeden čas souběžně působily tři hospody najednou. Obyvatel ale ubývá, a tak se mezi lidmi ve vsi nenajde nikdo, kdo by si chtěl dělat starosti navíc s provozováním obchodu nebo restauračního zařízení, které by beztak nebylo příliš výdělečné. Ve vsi se nachází pouze etnografické muzeum, na jehož provoz však není dostatek financí, a tak na podlaze, ale i na exponátech ulpívá vrstva prachu. Klíče od muzea má v držení starostova manželka, která zvědavce pustí na prohlídku

³⁵ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

výměnou za vlídné slovo a k návštěvě přidá i krátký výklad o historii obce a vystavených exponátech, které muzeu věnovali sami občané Češka Sela.

Dnes vesnici obývá něco málo přes třicet obyvatel. Převládá starší generace, děti školního nebo předškolního věku, které ves obývají by se daly spočítat na prstech jedné ruky. Produktivní mladá generace odchází za prací do větších měst, někteří odcházejí za studiem do České republiky. Je tak smutným faktem, že se počet Čechů i v této české vsi nemilosrdně snižuje. Český jazyk ovládají lépe starší obyvatelé Češka Sela, mladší děti rozumí dobře, ale mluvit česky jim občas dělá problémy. O nápravu jazykové situace se však snaží čeští učitelé, které sem česká vláda posílá.

5. Výzkum

Předmětem mého výzkumu se stalo léčitelství českých krajanů v Srbsku. Toto téma jsem si vybral především proto, že jsem během návštěv našich krajanů postupně vyzoroval, že se příliš nehrnou k doktorům a přesto netrpí žádnými nemocemi. A když už trpí, snaží se léčit se doma a doktorovi se pokud možno vyhnout. Toto byl však pouze můj předpoklad, který se na některých místech potvrdil, jindy však byl vyvrácen.

5.1 Průběh výzkumných cest

Provádět terénní výzkum v oblasti srbského Banátu mě napadlo po první návštěvě samotného území. Tato první návštěva byla realizována na podzim roku 2012 společně s členy ekologické organizace Brontosaurus a jejich přáteli. Ve skupině nás tedy dohromady bylo asi devět. Dá se říct, že Vojvodina mě uchvátila hned napoprvé. Stalo se tak zejména díky srdečnosti většiny obyvatel, na které naše výzkumná skupina narazila. První výzkumná cesta byla relativně krátká, trvala pouze tři dny. Vyráželi jsme s jasným cílem přijít do prvního kontaktu s českou menšinou na srbském území blízko hranic s Rumunskem. To se nám podařilo velmi jednoduše.

Než jsem Srbsko poprvé navštívil, rozhodl jsem se nezjišťovat si vůbec nic o realitě, kterou žijí obyvatelé země každý den. Vyrážel jsem vybaven pouze představami, které mi nabízely mé dosavadní laické zkušenosti. Představoval jsem si velmi chudou zemi disponující rozbitými silnicemi a města nabízející výhled na šedivá paneláková sídliště. Tyto představy se staly skutečností ještě před návštěvou Banátu, kdy jsme se rozhodli navštívit i větší města. První zastávkou prvního výjezdu bylo město na severu země Novi Sad. Nutno podotknout, že v době návštěvy jsme ani nevěděli, že i v tomto městě kdysi žila početná česká menšina. Město na nás působilo do jisté míry dojmem špinavosti, což bylo způsobeno zejména tím, že fasády domů nevypadaly v mnoha případech udržovaně a v některých domech nebyla nouze o rozbitá okna. V Novém Sadu jsme krátce navštívili

pravoslavnou mši, která se odehrávala v jednom z místních kostelů a pokračovali jsme do hlavního města Srbska, do Bělehradu.

Bělehrad mě uchvátil zejména svojí rychlostí. Život v této metropoli čítající více než půl druhého milionu obyvatel je (zcela logicky) diametrálně odlišný od života, který se vede ve vsích vzdálených sto kilometrů na východ. Z Bělehradu mi nejvíce utkvěl temperamentní způsob dopravy na silnicích, ale také velmi špinavá řeka Sáva nebo fasády domů, které byly mnohdy poničeny kulkami nebo bombami v dobách útoků na Srbsko ze strany severoatlantické aliance. Ani v Bělehradu jsme nezaznamenali výraznou českou stopu, a tak jsme po noclehu pokračovali do oblasti českých vesnic.

Po krátké návštěvě města jménem Zrenjanin jsme se přesunuli do Bele Crkve. Nadšeně jsme očekávali setkání s českou menšinou, ale v místní kavárně jsme na žádného Čecha nenarazili. Zato nás potěšil fakt, že po krátké procházce ulicemi města jsme narazili na Český dům, coby sídlo České besedy. Dům byl ovšem bohužel zavřený. Věděli jsme, že Češi by mohli být v nedaleké vesnici jménem Kruščica, kam jsme se tudíž vypravili. Zde už jsme zklamání neprožili. Jen několik vteřin po zaparkování našich vozidel před římskokatolickým kostelem nás přivítala paní Barbora, která na nás promluvila krásnou češtinou a pozvala nás na kávu. Jelikož se stará o kostel, vzala nás posléze i na prohlídku kostela. Z této důvěřivosti a dobrosrdečnosti jsem byl mile zaskočen a právě v tomto setkání s paní Barborou leží počátky dobrých pocitů, které ve mně návštěvy Srbska vzbuzovaly i nadále. Z Kruščice jsme vyrazili do centra výzkumu, do Češka Sela. Zde nás přivítal starosta Ladislav Tesar a v místním Českém domě jsme složili hlavy. Ráno jsme navštívili etnografické muzeum v Češku Selu a také mši v kostele a vypravili jsme se zpět domů.

Druhý výzkumný výjezd jsme již absolvovali pouze s kolegy studujícími kulturní antropologii v Olomouci. Namířeno jsme měli striktně do českých vesnic. Kvůli komplikacím na cestě jsme však byli nuceni přespat, stejně jako během minulého výjezdu, na místě za městem Zrenjanin. Ráno jsme v cestě pokračovali a dorazili do Češka Sela, kde jsme se ubytovali v kanceláři Českého domu. Tento pobyt byl už o něco delší, takže na výzkum bylo více času. Mohli jsme se tak s prostředím vesnice a okolím seznámit téměř dokonale. Skoro každý den naše skupina podnikala výjezdy do okolních

obcí, především do Bele Crkve a Kruščice. Podívali jsme se ovšem také za hranice Srbska, do míst, odkud přišli předkové českých obyvatel obcí v Banátu. Navštívili jsme obce v Rumunsku, nejdříve jsme obdivovali větrnými elektrárnami narušenou přírodu v okolí obce Svatá Helena a posléze jsme se vydali do obce Gerník, kde jsme se rozhodli přenocovat. V rumunských obcích jsme mohli poslouchat mnohem lépe zachovanou češtinu, než v případě Srbska. Důvodem může být to, že rumunština není tak podobná češtině jako srbština, a tak v Rumunsku nedochází k tak snadnému míchání obou jazyků jako na území Srbska.³⁶

V létě 2013 jsme se do Češka Sela dostali na celé dva týdny, během kterých jsme mohli okusit srbskou atmosféru opravdu pořádně. Během tohoto výjezdu jsem nově navštívil obci Jasenovo, kde také žije několik Čechů, kteří už ovšem česky nemluví.

Během čtvrtého výjezdu, který jsem realizoval na podzim roku 2013, jsem byl ubytován se svou přítelkyní opět v kanceláři Českého domu v Češku Selu a po dobu jednoho týdne jsem sbíral informace důležité pro výzkum.

5.2 Metodologie výzkumu

Můj výzkum je zcela kvalitativního charakteru. Jako většina antropologů pohybujících se v terénu, spoléhal jsem i já v průběhu výzkumu na kombinaci formálních metod a nestrukturovaného (v mém případě však spíše polostrukturovaného) zúčastněného pozorování.³⁷ Během čtyř výjezdů nás většina obyvatel obce Češko Selo poznala. Při třetím a čtvrtém příjezdu do oblasti už jsem se s trochou nadsázky cítil, jako bych jel někam, kde lidi znám a kde lidé znají mě.

Kulturní šok jsem v rámci výzkumu poznal snad pouze v Bělehradu, kde pro mě bylo všechno zcela jiné, než jsem si představoval. V ulicích byla spousta uspěchaných lidí, až se zdálo, jako by na nic nebyl čas, a tak pro mě bylo relativně těžké soustředit se na věci, které se okolo mě děly. Další kulturní šok jsem utrpěl na území rumunského Banátu. Při cestě do obce

³⁶ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009.

³⁷ ERIKSEN, Thomas. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008.

Gerník mě vyděsily kamenité pěšinky táhnoucí se stále výše do kopců a já si uvědomil, proč zemědělci z rumunských obcí odcházeli do rovinných oblastí srbského Banátu. Když už moje osobní auto odmítalo vyjet po ostrých kamenech dál a výš, museli jsme zaparkovat na krajnici a do Gerníku dojít asi tři kilometry pěšky. Tehdy byla už noc, neznali jsme stoprocentně správnou cestu a z lesů kolem nás se ozýval psí štěkot. To byl jediný okamžik během celého výzkumu, kdy jsem se cítil opravdu nepříjemně. Jakmile jsme dorazili do Gerníku, nepříjemné pocity se postupně vytratily.

Ve vesnicích na srbském území jsem pak prožíval spíše opak kulturního šoku. Návštěva Češka Sela mi opravdu připomínala spíše „návrat domů,“ ač jsem prostředí znal zprvu velmi málo. Důvodem, proč mi cizí prostředí na východě Srbska připadalo domácí, je určitě i to, že v banátských vesnicích jsme se mohli dorozumívat češtinou, ale i architektura působila povědomě a domácky.

Co se týká práce s informátory, nemůžu si z lidského hlediska stěžovat. Mezi obyvateli jsem si našel i několik přátel, které při příjezdu do oblasti vždy znovu rád vidím. Z antropologického hlediska to s participanty bylo o trochu složitější. Někdy bylo opravdu komplikované držet se při rozhovorech témat, o kterých jsem chtěl něco zjistit, ale mnohdy jsem se nejrůznějším odbočkám v rozhovorech nebránil.

Při některých rozhovorech jsem používal diktafon, s jehož přítomností informátoři neměli problém. Ve výjimečných případech jsem si svoje poznatky z rozhovorů zapisoval v podobě interpretačních poznámek do terénního deníku. Terénní deník samotný jsem si vedl poměrně zodpovědně. Při všech výjezdech jsem používal fotoaparát, ovšem nejvíce fotografií míst i samotných informátorů jsem pořídil během prvního a druhého výjezdu, na třetím výjezdu s námi již byl specializovaný fotograf, který pořídil esteticky zdařilé snímky.

Nutno podotknout, že i já jsem během výzkumu mnohdy podezíral obyvatele českých vesnic, že nás „tahají za nos“ a český jazyk mezi sebou používají jen před námi a při komunikaci s námi, ale jinak se mezi sebou baví Srbsky. V některých rodinách jistě srbštinu upřednostní v běžné komunikaci před češtinou, i když se hlásí k české národnosti, ovšem především starší obyvatelé Češka Sela mezi sebou mluvili pouze česky.

5.3 Participantí výzkumu

Gatekeeperem se celé naší výzkumné skupině stal toho času učitel českého jazyka v banátských vesnicích **Honza Jícha**. Ten obýval téměř během celého mého zkoumání dům na příjezdové cestě do Češka Sela. Tam bydlel společně se svojí manželkou Klárou a třemi dětmi. Honza měl k dispozici kancelář v Českém domě a byl to vlastně on, kdo nám dovolil používat ji k noclehu a vůbec k realizování našich výjezdů.

Starosta Češka Sela **Ladislav Tesar** nás přivítal hned první večer prvního výjezdu, tomu v podstatě nezbylo nic jiného, než aby se nám stal dalším gatekeeperem, protože nás šel ubytovat do Českého domu. Po dobu všech výzkumných výjezdů se za námi do Českého domu často stavoval a zjišťoval, jestli nepotřebujeme s něčím pomoci anebo jestli s něčím nemáme problémy. V ověřování informací mi byla nápomocna starostova dcera **Kristina Tesar**, která studuje v Hradci Králové a češtinu tudíž ovládá dokonale. Mého výzkumu se účastnila i maminka pana starosty, **Terezija Tesar**. Ta zemřela krátce po mojí čtvrté návštěvě Češka Sela ve věku osmdesáti let. Informátory mi byli i starostův syn **Zlatko** a jeho kamarád **Slobodan**. Z Češka Sela jsou dalšími participanty výzkumu členové rodiny místního zemědělce **Jožih Bužka**, včetně jeho manželky a matky. Důležití jsou také manželé **Sloupovi** a jejich syn **Václav**, kteří se na výzkumu podíleli. Jejich sousedé **Marie** a **Karel Leksovi** participovali především na části práce věnované bylinám.

V Kruščici byla důležitou součástí výzkumu kostelnice paní **Barbora**, zejména proto, že byla vůbec první Češkou, na kterou jsem v Srbsku narazil. Významnou osobností mezi Čechy v Kruščici je také **Joži Irovič**, který vlastní tiskárnu, a tak poskytuje práci svým známým. Joži nás provedl po vesnici a navštívili jsme díky němu několik jeho známých.

Ve vesnici Jasenovo se role informátorky zhostila dcera místního pěstitele zeleniny **Katarina Miler**, se kterou jsem později komunikoval také skrze internet.

6. Výstup z výzkumu

Výstup z mého výzkumu rozdělím do čtyř částí. V první části se zaměřím na znalosti získané z oblasti stomatologie, ve druhé rozeberu problematiku gynekologie, třetí část bude věnována prevenci a ve čtvrté části představím nejčastější plodiny a byliny, které se používají při domácím léčení, popíši jejich účinky a způsoby užívání.

6.1 Stomatologie

Jak v České republice, tak v Srbsku v mnohých domácnostech platí dlouho známá názor: „Pokud mne nic nebolí nebo nemám oteklou tvář, nikdo mne k zubaři nedostane.“³⁸ Tento přístup je v mnoha případech brán jako logický, nicméně bohužel nejen v oblasti stomatologie se ukazuje, že je špatný. Je totiž důležité dbát na prevenci a bolesti zubů nebo oteklé tváři přímo předcházet.

Je zajímavé, že na první pohled je kvalita zubů obyvatel České republiky vyšší než u obyvatel srbského Banátu. Jedním z faktorů, které způsobují, že čeští obyvatelé v Srbsku mají ve většině případů méně kvalitní zuby než lidé žijící v České republice, je určitě na srbském území méně dostupná zubní péče než v České republice. Je tomu tak i přesto, že ani Česká republika nikterak nevyniká hustotou rozšíření zubních ordinací. Pozoruhodný je také fakt, že jeden z participantů (učitel češtiny Honza Jícha) mi na otázku, kde se nachází nejbližší stomatolog dostupný pro obyvatele Češka Sela odpověděl, že až ve městě Vršac, které je vzdálené téměř čtyřicet kilometrů od vesnice. Když jsem si tuto informaci později ověřoval u jiné informátorky, dozvěděl jsem se, že zubař se nachází také v městečku Bela Crkva, které je vzdáleno asi deset kilometrů, ale že ve vzdálenějším Vršci je péče rozhodně kvalitnější hlavně proto, že jde o větší město a panují tam lepší podmínky. Je tedy logické, že vzdálenost z Češka Sela do Vršce také může hrát roli při rozhodování, jak se zachovat při potížích se zuby. Zda vyrazit za

³⁸ GOJIŠOVÁ, Eva. *Zubní kaz u dětí - prevence* [online]. [cit. 19.3.2014]. Dostupný na WWW: <http://www.zdrav.cz/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=2280>

odborným lékařem nebo zůstat doma pod vlivem látek tlumících bolest a čekat, až přejde.

Odpověď na otázku, proč je u obyvatel České republiky kvalita zubů vyšší než u obyvatel Banátu, se ovšem může skrývat i v genetice. Například vznik zubního kazu může mít příčiny v dědičných faktorech, mezi které můžeme řadit tvar zubní korunky, vztah mezi velikostí zubů a horní a dolní čelisti anebo vzájemné postavení zubů. Právě díky těmto faktorům mohou u člověka vznikat problémy se zuby.³⁹ Troufl bych si říct, že v České republice má zubní péče ve srovnání se Srbskem o něco vyšší kvalitu a bylo tomu tak i v dobách minulých. Myslím tím rozšíření erudovaných stomatologů v zemi – na českém území jsou zubní ordinace hojnější než v srbském Banátu. Právě odsud tedy pramení moje hypotéza, ve které tvrdím, že většina srbských Čechů má méně kvalitní chrup, než lidé žijící v České republice. A důvod je prostý, rodiče dětí, které se dnes rodí ať už v České republice nebo v Srbsku, předávají svým potomkům genovou informaci, která s sebou nese kód říkající, že kvalita zubů bude stejná jako v případě rodičů.

Další kapitolou, která se týká zubní péče na území srbského Banátu, jsou výhody, které jsou nabízeny seniorům. Například Karel Leksa z Česka Sela, který se narodil v roce 1942, se mi svěřil, že coby senior má nárok na umělý chrup. Sám přiznává, že stav jeho zubů je velmi špatný, ale když jsem se ho zeptal, proč tedy této výhody, získat chrup hrazený pojišťovnou, nevyužije, odpověděl: „Když nemám jediný zub už dvacet let? Nechci, protože to lidi stejně držej ve skleničce! Nechválej si to. Jsem tak trochu možná tvrdohlavěj hřebeč.“ Při pozdějším ověřování informací jsem zjistil, že důchodci zubní protézy plně hrazeny nemají, ale mají na ně výraznou slevu.

Z vyjádření pana Leksy je patrné, že dalším důvodem, proč mají především starší obyvatelé srbského Banátu nižší kvalitu zubů, je jejich nezájem o vlastní zdravotní stav nebo apatie vůči výhodám, které jsou zdravotnictvím v zemi nabízeny. Toto se samozřejmě netýká pouze obyvatel Srbska, ale také občanů žijících v České republice.

³⁹ GOJIŠOVÁ, Eva. *Zubní kaz u dětí - prevence* [online]. [cit. 19.3.2014]. Dostupný na WWW:
<http://www.zdrav.cz/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=2280>

Podíváme-li se na děti nebo mladší generaci v srbském Banátu, zjistíme, že zde je zájem o zubní péči relativně vysoký, což potvrzuje i případ Katariny Milerové z Jasenova. Ta mi sdělila, že má ve zvyku chodit k zubaři ve městě Bela Crkva na pravidelné preventivní prohlídky každé tři měsíce. Činí tak přesto, že v Srbsku povinnost preventivních prohlídek neexistuje, a to ani u dětí. Mladí lidé jsou navíc motivováni navštěvovat zubaře, protože návštěvy zubařů pacienti do dvaceti šesti let nehradí. Děti však mají povinnost docházet k zubaři v případě komplikovanějších extrakcí zubů.

V případě dětí je zajímavý fakt, že snímací ortodontický aparát (rovnátka) platí pojistovna. Rodiče si tedy mohou dovolit svým dětem pořídit rovnátka snímací, ovšem chtějí-li fixní, musejí si připlatit. Přestože já sám jsem během terénního výzkumu nenarazil na žádného jedince, který by měl rovnátka, jsou prý tyto pomůcky u dětí v Srbsku rozšířené.

6.2 Gynekologie

Výzkum gynekologické otázky začal pro mě poměrně zajímavým zjištěním. Informátorka Milica mi bez vytáček odpověděla, že u gynekologa ještě nikdy nebyla, ale že mi zprostředkuje kontakt se svojí kamarádkou, která už gynekologa navštívila. Nutno podotknout, že Milica už prošla pubertou. V tomto věku jsou děvčata v České republice často již pravidelnými návštěvnicemi svých gynekologů. Když jsem tedy zjišťoval, v jakém věku začínají Srбки docházet na gynekologii, bylo mi řečeno, že často již se začátkem puberty, potažmo v období, kdy dojde k prvnímu uvolnění vajíčka a započetí menstruačního cyklu. To tedy může být zhruba od dvanácti do šestnácti let. Jiná informátorka uvedla, že poprvé navštívila svého gynekologa právě v šestnácti letech. Zjišťoval jsem také, z jakého důvodu se Milica ještě nikdy nevydala ke gynekologovi. Odpovědí mi bylo, že v Srbsku je to relativně rozšířená praxe. Na otázku, zda je tedy mezi obyvatelkami srbského Banátu obvyklé nenavštěvovat gynekologa, mi informátorka odpověděla, že ano. V rodinách některých děvčat tedy panuje názor, že nejsou-li žádné problémy, které by dívku trápily v ženských partiích, ke gynekologovi se nemusí. Jiné dívky však míní, že na gynekologii je dobré vypravit se v době

počátku puberty už jen z preventivních důvodů. Troufl bych si říct, že takový názor panuje i u většiny dívek v České republice.

Tyto dívky pak navštěvují svého lékaře v rámci preventivních prohlídek jednou až dvakrát za rok, přičemž žádná povinnost určující interval návštěv gynekologie na území Srbska neexistuje. Nejbližší gynekologická ordinace je pro obyvatelky obcí srbského Banátu ve městě Bela Crkva v místním „Domu Zdravlja.“ Gynekologa nejčastěji ženy navštěvují v případě potíží, podle jedné z informátorek především v případě problémů s menstruací nebo v případě jakékoliv infekce a dalších nesnází. Návštěvy u gynekologa si pacientky platí samy, ovšem pouze pokud již nejsou studentkami. Jde o poplatek pohybující se kolem sto padesáti dinárů, to odpovídá asi třiceti českým korunám. Studentky středních nebo vysokých škol jsou od placení u lékaře osvobozeny.

Co se týče lidových receptů, můžeme v oblasti gynekologie nalézt několik doporučených bylin, které by měly pomáhat při potížích vyskytujících se během období menstruace. Bylinou, která značně uklidňuje mnohé menstruační potíže, je heřmánek. Ten pomáhá nejčastěji ve formě čajů, podporuje organismus při uklidňování bolestivé menstruace. Má se také za to, že by měl napravovat nepravidelnou periodu. Heřmánek však může pomoci také v podobě takzvaných sedacích koupelí. Silné krvácení při menstruaci může redukovat čaj z řebříčku nebo máty.⁴⁰

6.3 Prevence

Zatímco v České republice už se pomalu rozmáhají takzvaní rodinní lékaři, v Srbsku je stále jedinou možností specialista, tedy specializovaný lékař pro děti a dorost a další lékař pro dospělé.

Zajímavostí je, že narozdíl od zubaře nebo gynekologa, nachází se praktický lékař přímo v jedné z menších obcí nedaleko Bele Crkve. Pro obyvatele této vesnice tedy není nutné dojíždět za lékařem, ale mohou využít přímo služeb lékaře na vesnici. Tento „luxus“ si však nemohou dovolit občané

⁴⁰ VÁŇA, Pavel. *Rady bylináře Pavla*. Praha: ÁKA čejkovo nakladatelství, 1991.

Češka Sela. V tomto případě platí, že nejbližší doktor je ve městě Bela Crkva, ale kvalitnější služby opět nabízí čtyřicet kilometrů vzdálený Vršac.

Pokud pacient nemůže za lékařem, doktor dorazí za pacientem. Pacienti s chronickým onemocněním nemusejí docházet do ordinací, ale preventivní prohlídky jsou organizovány návštěvami lékaře přímo v domech pacientů. Zajímavostí je, že do některých vesnic na území Srbska dochází lékař i dvakrát týdně. Narátorka z Češka Sela se však nechala slyšet, že do vesnice chodí lékař maximálně dvakrát za rok. jeho návštěva probíhá tak, že se občanů poptá na zdravotní potíže, změří jim tlak a spíše tedy zjišťuje, zda daný pacient netrpí chorobou. Pokud pacient nemocný je, předepíše mu lékař recept. Dlouhodobě nemocní si vedou lékařské karty, které předkládají lékařům k nahlédnutí. Lékařů je v zemi prý ve srovnání s Českou republikou velmi málo.

Povinnost navštěvovat kvůli preventivním prohlídkám lékaře v Srbsku neexistuje. Návštěvy u lékařů jsou u dětí finančně kryty pojišťovnou, ale dospělí mají podobně jako v České republice povinnost platit každou návštěvu u lékaře. Poplatky se pohybují ve výši sto padesáti srbských dinárů.

U dětí navíc samozřejmě existuje povinnost očkování. Jedna asi dvacetiletá informátorka mi sdělila, že během docházky na základní školu byli asi dvakrát přímo ve škole očkováni lékařem. Jiná informátorka stejného věku se nechala slyšet, že očkování se provádí ve zdravotních střediscích po vyplnění informovaného souhlasu rodiče. Situace je tak zřejmě podobná jako v České republice, kde také lékař ani zubař do škol nedochází, ale jednotlivci si péči musejí vyhledat sami. Děti v Srbsku jsou očkovány proti stejným nemocem jako v České republice, jde tedy například o černý kašel, hepatitidu, tuberkulózu, tetanus, spalničky nebo příušnice.

Při jednom z rozhovorů se mi informátorka svěřila, že když dítě její kamarádky dostalo horečku, začala se jeho matka chovat hystericky. Žena se prý bála o život dítěte a chtěla s ním jet k doktorovi. Když jsem zjišťoval, jak vysokou teplotu dítě mělo, odpověděla mi informátorka, že něco málo přes čtyřicet dva stupňů celsia a dodala, že s touto teplotou by se k lékaři s dítětem jistě nehnila. Tvrdila, že takovou teplotu by z těla dokázal vyhnat i zábal ze syrových brambor.

Také při úrazech hraje důležitou roli vysoká vzdálenost mezi vesnicemi a městem Vršac, kde sídlí nejbližší pohotovost. Během mého čtvrtého výzkumného výjezdu se stal úraz Margitě Sloupové z Češka Sela. Pozdě večer si Margita zlomila ruku, a tak se s ní syn Václav vypravil do Vršce. Zde připojuji krátký zápis z terénního deníku: „Asi v sedm hodin večer jsme se s přítelkyní vypravili ke Sloupovým. Margita měla zlomenou ruku, což ještě včera neměla. Vyprávěla nám, že včera večer zakopla, zlomila si kost v rameni, a tak museli jet do Vršce na pohotovost. Tam dlouho čekali na tři doktory. Jeden údajně dělal rentgenové snímky, druhý rovnal ruku a třetí dělal sádku. Doma byli Sloupovi až o půlnoci. Margita i přesto dnes působila vesele. O svém zranění spíše vtipkovala a celý večer přijímala telefonáty svých známých, kteří se o jejím problému doslechli.“

Co se týče prevence u starších obyvatel vesnic v Banátu, tu obstarává jednak domácí pálenka obecně považována za všelék, která se pálí převážně z jablek. Své místo v domácí lékárně mají však také plodiny rostoucí na území srbského Banátu. Z těch se nejčastěji vaří čaj, ale také jsou vyráběny domácí masti či oleje. Bylinám nebo plodinám nejčastěji užívaným se věnuji v následující kapitole.

6.4 Byliny a plodiny preventivně působící

V této části práce představím v abecedním pořadí plodiny, které informátoři z česky obydlených obcí v srbském Banátu zmiňovali vůbec nejčastěji při otázce prevence nemocí. Jde o byliny nebo plodiny, které rostou na území Banátu volně nebo se je v tomto prostředí daří pěstovat a zpravidla je můžeme najít také na území České republiky.

6.4.1 Česnek

Česnek je plodinou, která hraje v oblasti prevence a předcházení nemocem velmi důležitou roli. V dnešním Rusku se dříve stroužky česneku používaly jako antibiotika a rozhodně ne náhodou, česnek totiž obsahuje antibiotické sloučeniny, které dokáží ničit stafylokoky. Strouhaný česnek

společně s cibulí byl dokonce ve druhé světové válce používán jako přípravek na hojení ran, které velmi urychloval.⁴¹ Sám mám s česnekem velmi dobré osobní zkušenosti. Několik let se mi nedařilo zbavit se bradavic na noze, ale když jsem na bradavice začal přikládat plátky česneku vylouhované v octu, bradavice zmizely během jednoho týdne. Tato kúra však byla po určitém čase provázena značnou bolestí. Česnek aplikovaný vně tedy urychluje hojení ran, ničí bradavice a mozoly a dezinfikuje.

Vnitřně aplikovaný česnek je pak blahodárny zejména trápí-li nás vyčerpání, celková slabost, bolesti břicha, průjem, plynatost nebo nachlazení.⁴² V Češku Selu jsem se s česnekem setkal na návštěvě u jednoho z informátorů, který stroužky česneku pojídal ke kořalce.

6.4.2 Heřmánek pravý

Někdy bývá nazýván také jako heřmánek lékařský. Heřmánek je jednoletá bylina, která roste do výšky až čtyřiceti centimetrů, kvete od května až do srpna, v těchto měsících se tedy také sbírá. V oblasti srbského Banátu heřmánek roste podél cest jako plevel.⁴³ Nejčastěji se využívá při potížích s nadýmáním, ale také při zánětech, protože má silné protizánětlivé účinky.

Heřmánek může být aplikován vnitřně, ale také vně. Čaj z květů heřmánku pomáhá při nadýmání, žaludečních křečích, při potížích s ledvinovými kameny a s tím spojenou kolikou anebo při bolestivé menstruaci. Na tu pomáhá také koupel v heřmánku. Vně aplikovaný heřmánek má silné protizánětlivé účinky, takže může pomáhat také hojit záněty v dutině ústní nebo regenerovat zničenou pokožku.⁴⁴

Čaj z heřmánku se preventivně pije i proti nachlazení nebo při velkém stresovém vytížení. Je totiž známý i svými uklidňujícími účinky na organizmus.

⁴¹ GÓRNICKA, Jadwiga. *Domácí přírodní lékárna – rádce pro zdraví*. Praha: Jan Vašut s. r. o., 2002.

⁴² tamtéž

⁴³ HOFFMANNOVÁ, Eva, JEBA VÝ, František. *Rostliny v domácí lékárně*. Božkov: U Podléšky, 2003.

⁴⁴ VÁŇA, Pavel. *Rady bylináře Pavla*. Praha: ÁKA čejkovo nakladatelství, 1991.

6.4.3 Hloh

Hloh se na území srbského Banátu vyskytuje relativně hojně, je to trnitý keř nebo strom, který dorůstá až do výšky pěti metrů. Hloh kvete během května nebo června a v tomto období se sbírají květy s nejbližšími několika listy. Nejčastější využití najde hloh při srdečních chorobách. Starší osoby ho mohou používat například při vysokém krevním tlaku, ale také při poruchách s kornatěním cév nebo při oslabení srdečního svalstva. Hloh také působí jako přírodní uspávací prostředek, takže je dobré pít vývar z květů hlohu při potížích se spánkem, ale také při horečce. Blahodárně působí i při průjmu. Hloh ocení také lidé usilující o snížení hmotnosti, zavařeniny z plodů a květů jsou totiž dobré při odtučňovacích kúrách a lze je užívat dlouhodobě.⁴⁵

6.4.4 Kopřiva

Existují tři druhy kopřivy s nejčastějším výskytem: kopřiva konopolistá, která má žahavé chlupy pouze na květenství, kopřiva dvoudomá, která dorůstá až do výšky dvou metrů a kopřiva žahavka, která je celá pokryta žahavými chlupy.⁴⁶ My se budeme věnovat především kopřivě dvoudomé.

Listy nebo nať kopřivy bez zdřevnatělé části se sbírají od června do října. Po zvadnutí a usušení rostlina ztrácí žahavé vlastnosti. Kopřiva obsahuje vápník, hořčík a železo, ale také vitamíny A, C a karotenoidy, je tedy výborným zdrojem vitamínů. Kopřiva se užívá při pročišťování organismu, odvádí usazeniny z cest žlučvodů a zastavuje krvácení. Právě proto se kopřiva doporučuje například při vykašlávání krve, při děložním krvácení nebo při častém krvácení z nosu. Rostlina pomáhá také při zánětech močového měchýře, problémech s ledvinami nebo při potížích s jaterními kameny.⁴⁷

⁴⁵ GÓRNICKA, Jadwiga. *Domácí přírodní lékárna – rádce pro zdraví*. Praha: Jan Vašut s. r. o., 2002.

⁴⁶ tamtéž

⁴⁷ tamtéž

Zevní použití kopřivy může napomáhat k růstu vlasů, lihový výtažek se doporučuje vmasírovat do pokožky hlavy. Při potížích s revmatismem se doporučuje postižené končetiny šlehat kopřivou, dokud bolesti neodezní.⁴⁸

6.4.5 Lípa srdčitá

Lípa se vyskytuje v podstatě na celém území České republiky, ale díky podobným podmínkám se jí daří také v jihovýchodní Evropě, takže ani na území srbského Banátu není výskyt lípy nijak výjimečný.

Lípa srdčitá rozkvétá koncem června a patří mezi rostliny medonosné, tedy takové, které nabízejí včelám dostatek pylu pro jejich výživu nutnou k tvorbě medu. Včelaři, kterých je mezi Čechy v Srbsku hned několik, si tedy lípu velmi cení. Lípa se nejčastěji používá pro své uklidňující a močopudné vlastnosti. Pití lipového čaje se doporučuje zejména při křečích, poruchách trávení, nespavosti nebo při vysoké stresové zátěži. Pomáhá také na snížení horečky, květ lípy má totiž kromě močopudných vlastností, také potopudné atributy.⁴⁹

6.4.6 Máta peprná

Máta je jednou z léčivých bylin, které jsou pro své blahodárné vlastnosti známy již velice dlouhou dobu, její účinky byly objeveny pravděpodobně někdy v sedmnáctém století před naším letopočtem.

Z máty se sbírá nať před rozkvetem, a to od června do srpna. Listy máty obsahují mentol, který rostlině dává charakteristickou svěží vůni. Máta se používá především při potížích s žaludkem. Posiluje totiž vyměšovací činnost, ulehčuje trávení a povzbuzuje chuť k jídlu. Působí také vĕtropudně, snižuje tedy nadýmání. Vzhledem k tomu, že dlouhodobé užívání máty může vést k razantnímu zhoršení krevního obrazu, nedoporučuje se používat při vysokém tlaku.⁵⁰

⁴⁸ HOFFMANNOVÁ, Eva, JEBA VÝ, František. *Rostliny v domácí lékárně*. Božkov: U Podléšky, 2003.

⁴⁹ GÓRNICKÁ, Jadwiga. *Domácí přírodní lékárna – rádce pro zdraví*. Praha: Jan Vašut s. r. o., 2002.

⁵⁰ tamtéž

Co se týče vnějšího užívání, doporučuje se při otoku sliznice nebo při problémech v dutině ústní kloktat mátovým nálevem. Při revmatických bolestech se může mátou potírat dané místo, ovšem v silnější koncentraci působí mentol na kůži znecitlivění.⁵¹

6.4.7 Mateřídouška

Mateřídouška je poléhavá keříčkovitá rostlina tvořící souvislé polštářovité porosty. Bylina má drobné fialové květy, které se objevují od června do srpna. Sbírá a suší se celá rostlina až na dřevnaté části a kořeny. Objevuje se nejčastěji na stráních nebo pasekách, kterých je v srbském Banátu dostatek, takže mateřídoušce se zde daří. Mateřídouška je stejně jako lípa medonosnou rostlinou.⁵² Známostou rostlinou z rodu mateřídouška je i tymián obecný. Obě rostliny, jak mateřídouška, tak tymián se používají jako koření.

Mateřídouška je však navíc používána k léčení. Jeden z participantů uvedl, že tuto bylinu mu lékař doporučil na potíže se srdcem, povzbuzuje totiž srdeční svalstvo a nervy. Vnitřně užívaná mateřídouška také usnadňuje odkašlávání a má dezinfekční účinky. Doporučuje se také při onemocněních močového měchýře, nedostatečné funkci jater nebo při nadměrné plynatosti.⁵³

Nať z byliny lze pak používat vně zejména k ošetřování ran na pokožce, protože působí protizánětlivě. Může být užita také k léčbě poruch dýchacích cest, zejména pak při rozedmě plic nebo černém kašli.⁵⁴

6.4.8 Řebříček

Řebříček je rostlina, která dosahuje výšky až kolem půl metru. Od květu k zemi se po rostlině nacházejí charakteristické peřenosečné lístky. Řebříček roste v České republice i v Srbsku jako plevel nejen podél cest, ale

⁵¹ HOFFMANNOVÁ, Eva, JEBA VÝ, František. *Rostliny v domácí lékárně*. Božkov: U Podléšky, 2003.

⁵² tamtéž

⁵³ GÓRNICKA, Jadwiga. *Domácí přírodní lékárna – rádce pro zdraví*. Praha: Jan Vašut s. r. o., 2002.

⁵⁴ tamtéž

také suchých stráních nebo mezích. Rostlina kvete od července do září a v tuto dobu se sbírají její květy nebo vrcholky v délce až dvacet centimetrů.⁵⁵

Vůbec nejvíce používají řebříček ženy při problémech s pohlavními orgány. Bylina má totiž uklidňující vliv na dělohu a vaječníky, a tak působí příznivě při bolestivé menstruaci. Pozastavuje silné krvácení a hubí parazity. Má také močopudné účinky. Řebříček se ve formě čaje užívá i při nachlazení nebo kašli, protože značně usnadňuje odkašlávání.⁵⁶

Karel Leksa z Česka Sela označil řebříček jako vůbec nejpobulárnější bylinu v oblasti srbského Banátu a přiznal, že sám jej používá při potížích s překyseleným žaludkem. Čaj s řebříčkem však pije i v rámci prevence.

6.4.9 Šípková růže

Šípková růže je keř, který dorůstá do výšky dvou metrů. Nejhojnější výskyt této rostliny je v houštinách a na okrajích lesů. Rostlina zdánlivě tvoří červené plody, což je ovšem klam. Červené útvary, které se nazývají šípky, totiž skrývají samotné plody. V každém šípku se skrývá několik malých bílých nažek, které jsou skutečnými plody šípkové růže. Kromě těchto plodů jsou léčivými částmi rostliny také květy, ale i listy. Růže navíc obsahuje vysoký podíl vitamínu C.⁵⁷

Rostlina kvete od května do července a plody dozrávají až v srpnu, ale na větvičkách zůstávají skryty v červeném obalu až do zimy. Jedna z obyvatelk Kruščice mi řekla, že plody šípkové růže by se měly sbírat až po prvním mrazíku, tehdy mají totiž prý nejlepší chuť.

Díky vysokému podílu vitamínů se sirup z plodů doporučuje při avitaminóze nebo při celkovém vyčerpání organismu. Dobré účinky má také při špatné funkci ledvin nebo močového měchýře. Květy rostliny mají projímavý účinek a v případě zevního užití se díky nim urychluje zacelování

⁵⁵ HOFFMANNOVÁ, Eva, JEBA VÝ, František. *Rostliny v domácí lékárně*. Božkov: U Podléšky, 2003.

⁵⁶ GÓRNICKÁ, Jadwiga. *Domácí přírodní lékárna – rádce pro zdraví*. Praha: Jan Vašut s. r. o., 2002.

⁵⁷ tamtéž

ran. Nálev z květů nebo listů lze podávat při potížích s ledvinovými kameny nebo při celkové slabosti organismu.⁵⁸

6.4.10 Třezalka tečkovaná

Tato bylina dorůstá výšky kolem šedesáti centimetrů, má žluté květy a lístky, které vypadají jako propíchané tenkou jehlou. Tyto drobné puntíky daly třezalce tečkované název. Na třezalce je zajímavé, že i kdyby venkovní teploty nenasvědčovaly tomu, že je léto, třezalka vždy rozkvetne do 24. června. Bylina roste nejčastěji na stráních, pasekách, ale také na písčínách nebo suchých loukách. Z třezalky tečkované se sbírá nať dlouhá asi dvacet centimetrů, a to vždy dříve, než začnou zrát plody, tedy od července do srpna.⁵⁹

Třezalka je bez vůně, ale na chuť hořká. Čerstvé květy i nať, která se sbírá, slouží k získání olejového výtažku. Třezalkový čaj působí antibakteriálně a má blahodárné účinky při špatné kyselosti obsahu žaludku, což mi potvrdil i Karel Leksa, který podobnými potížemi trpí a třezalka mu pomáhá. Bylina může pomáhat také při astmatu, průjmů, zánětech v trávicím traktu, ale i při bolestech hlavy. K zevnímu užití se třezalka používá především při popáleninách, na rány má hojivý účinek stejně jako na hnisavé záněty a infekci kůže.⁶⁰

⁵⁸ GÓRNICKA, Jadwiga. *Domácí přírodní lékárna – rádce pro zdraví*. Praha: Jan Vašut s. r. o., 2002.

⁵⁹ HOFFMANNOVÁ, Eva, JEBA VÝ, František. *Rostliny v domácí lékárně*. Božkov: U Podléšky, 2003.

⁶⁰ GÓRNICKA, Jadwiga. *Domácí přírodní lékárna – rádce pro zdraví*. Praha: Jan Vašut s. r. o., 2002.

7. Závěr

V první části práce jsem velmi stručně popsal historii léčitelství a také dějiny českého osídlení srbského Banátu, tedy prostoru, kde probíhal můj výzkum. Věnoval jsem se však také aktuální situaci v Čechy obydlených obcích, zejména z pohledu kulturního, geografického, demografického a sociologického.

Druhou část práce jsem věnoval zkoumání léčení zdravotních problémů českých krajanů žijících na srbském území. Můj předpoklad, že obyvatelé srbského Banátu se snaží vyhýbat návštěvám lékařů jak to jen jde, se na některých místech ukázal jako chybný, jinde se ovšem do jisté míry potvrdil. Zaměřil jsem se na stomatologii, gynekologii a prevenci.

V části věnované stomatologii jsem se dobral k závěru, že lidé žijící v České republice mají kvalitnější chrup, než obyvatelé srbského Banátu ze dvou důvodů. Prvním z nich mohou být genové predispozice k problémům se zuby. Druhým důvodem může být apatie vůči stavu vlastního chrupu nebo vůči výhodám, kterými země pacienty motivuje k většímu zájmu o zdraví. Můj předpoklad, že děti v Srbsku příliš rovnátka nenosí, byl vyvrácen jednou z informátorek, která mi pověděla, že v Srbsku nosí rovnátka hodně dětí, a to i proto, že snímací ortodontický aparát je hrazen pojišťovnou.

Kapitola věnovaná gynekologii nabídla zřejmě nejzajímavější zjištění této práce. Tím je bezesporu to, že mezi dívkami v srbském Banátu není zdaleka neobvyklé nenavštěvovat gynekologa. Naopak překvapivé nebylo zjištění, že nejčastěji ženy nebo dívky navštěvují gynekologa v případě potíží, zejména při poruchách menstruačního cyklu.

Zajímavý závěr nabídla i kapitola věnující se prevenci. Zde jsme se dozvěděli, že lékaři navštěvují občany vesnic také přímo v jejich domovech. Zde zjišťují, zda pacienti netrpí problémy s tlakem nebo například cukrovkou. Děti na území srbského Banátu jsou očkovány proti stejným nemocem jako v České republice, ovšem velký důraz se zde klade především na prevenci přírodní. Nejen děti přijímají dostatek potřebných vitamínů z bylin a plodin, které působí na organismus blahodárně.

8. Zdroje

BERÁNEK, Tomáš a kol. *Ottova encyklopedie Zeměpis světa*. 1. vydání. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. 1048 s. ISBN 978-80-7360-961-0.

ERIKSEN, Thomas. *Sociální a kulturní antropologie*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN: 978-80-7367-465-6

FIALOVÁ, Lydie, KOUBA, Petr, ŠPAČEK, Martin. *Medicína v kontextu západního myšlení*. 1. vydání. Praha: Galén, 2008. 247 s. ISBN 978-80-7262-513-0.

GLEISINGER, Lavoslav: *Českoslovačko-južnoslavenske medicinske veze u prošlosti*. 1. vydání. Bělehrad: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, 1965. 102 s.

GOJIŠOVÁ, Eva. *Zubní kaz u dětí - prevence* [online]. [cit. 19.3.2014].

Dostupný na WWW:

<http://www.zdrav.cz/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=2280>

GÓRNICKA, Jadwiga. *Domácí přírodní lékárna – rádce pro zdraví*. 1. vydání. Praha: Jan Vašut s. r. o., 2002. 536 s. ISBN: 80-7236-026-4

HOFFMANNOVÁ, Eva, JEBAVÝ, František. *Rostliny v domácí lékárně*. 1. vydání. Božkov: U Podléšky, 2003. 205 s. ISBN 80-902961-0-6.

JEREMIĆ, Risto. *Prilog istoriji zdravstvene kulture Sremskih Karlovaca od 1774 do 1872 god*. 1. vydání. 112 s. Bělehrad, 1940.

KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. 1. vydání. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při

Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009. 435 s. ISBN: 978-80-254-5924-9

KUBÁTOVÁ, Helena. *Rukověť autora diplomky: Čtení a psaní odborných textů ve společenských a humanitních oborech*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 119 s. ISBN: 978-80-244-2314-2

Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868. V soukromém držení v Češku Selu.

REPUBLIČKI ZAVOD ZA STATISTIKU. *Nacionalna pripadnost, Popis 2011* [online]. [cit. 6.3.2014]. Dostupný na WWW: webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=1454

REPUBLIČKI ZAVOD ZA STATISTIKU. *Stanovništvo 2002* [online]. [cit. 6.3.2014]. Dostupný na WWW: pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2002/pdf/G20024001.pdf

SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005. 668 s. ISBN: 80-246-0337-3

UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. 1. vydání. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. 230 s. ISBN 978-80-87112-48-9.

UNIVERSITY OF BELGRADE. *School of Medicine* [online]. [cit. 1.3.2014]. Dostupný na WWW: www.mfub.bg.ac.rs/eng/general_information/about_us/history.dot

VÁŇA, Pavel. *Rady bylináře Pavla*. 1. vydání. Praha: ÁKA čejkovo nakladatelství, 1991. 128 s. ISBN: ISBN 80-900298-0-9

VOICE OF SERBIA. *Kragujevac* [online]. [cit. 1.3.2014]. Dostupný na
WWW: voiceofserbia.org/serbia/node/152

9. Přílohy

Ulice Jana Husa ve Češku Selu, nalevo Český dům, v pozadí věž kostela

Studna na ulici Václava Havla ve vesnici Češko Selo

Obvyklá scéna při příjezdu do Češka Sela

Karel a Marie Leksovi z Češka Sela

Výjev z letního karnevalu ve městě Bela Crkva

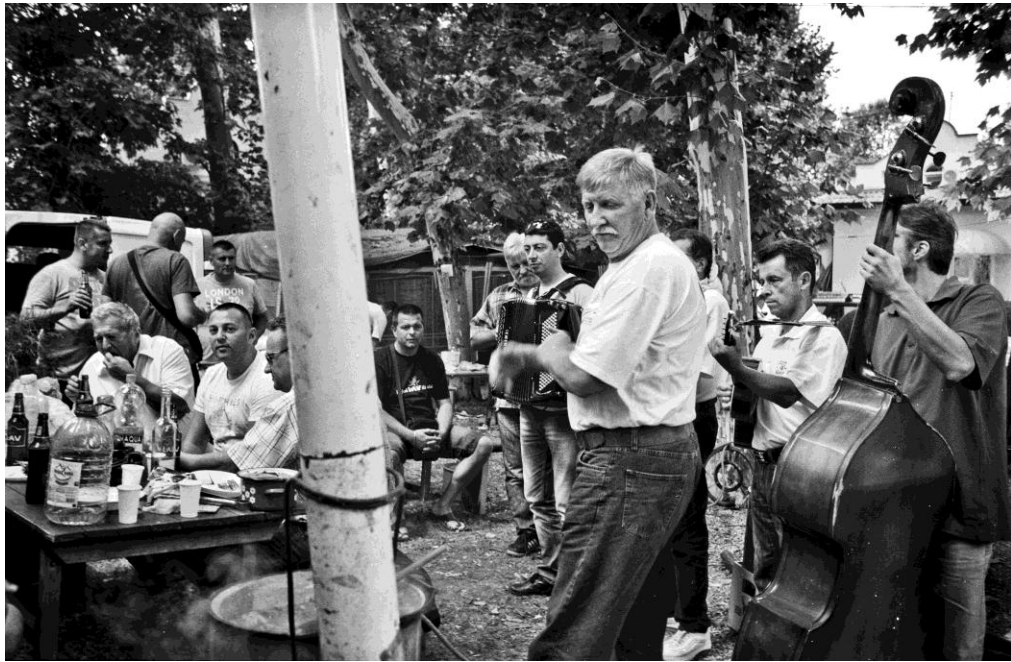
Muži zákona hlídající bezpečnost průběhu karnevalu v Bele Crkvi

Stánkaři nabízejí na karnevalu ve městě Bela Crkva nejrůznější zboží

Scéna z tradičního vaření rybí polévky u jezer poblíž města Bela Crkva

K vaření rybí polévky patří zábava a hudba

Odborná porota se připravuje na degustaci vzorků polévek

V cíli běhu česko-srbského přátelství s nejstarším účastníkem závodu

Tržiště ve městě Bela Crkva

Kostel ve vesnici Češko Selo

Autor fotografií: Petr Hájek